

KONKORDAT POLSKI 1993/1998: GENEZA, PRZEDMIOT I STOSOWANIE*

Temat wykładu obejmuje trzy punkty. W pierwszym zostanie skierowana uwaga na genezę konkordatu w ogólności i Konkordatu polskiego z 1993 r. w szczególności. W drugim punkcie skierujemy uwagę na to, jaki jest jego przedmiot, czyli katalog uregulowanych w nim spraw. W trzecim na to, jakie są zasady stosowania go w krajowym porządku prawnym.

I. Geneza konkordatu

Geneza konkordatu obejmuje dwie warstwy: aksjologiczną i polityczno-prawną. Najpierw zwrócimy uwagę na to, jakie są podstawowe przesłanki powstania instytucji konkordatu jako instrumentu normalizacji stosunków między państwem a Kościołem Katolickim, a następnie na proces normalizacji stosunków między Kościołem i Państwem w Polsce w okresie od zerwania Konkordatu z 1925 r. przez władze komunistyczne do zawarcia Konkordatu, podpisanego 28 lipca 1993 r.

1. Geneza konkordatu w ogólności

Nie można istoty konkordatu zrozumieć w oderwaniu od podstaw aksjologicznych (racji etycznych), na bazie których powstała praktyka zawierania umów między dwiema władzami odmiennego typu – kościelną i państwową – w celu pokojowego rozstrzygnięcia sporów i uzgodnienia warunków współdziałania dla dobra wspólnego. Podstawę stanowi para-

---

KS. PROF. DR HAB. JÓZEF KRUKOWSKI – przewodniczący Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: jkruk@kul.pl

* Rozszerzona wersja wykładu wygłoszonego podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej – zorganizowanej w Płocku 17 maja 2018 r. pod patronatem JE Ks. Bpa Piotra Libery przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich we współpracy z Katedrą Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL i Zakładem Kościelnego Prawa Rodzinnego UKSW – z okazji 25 rocznicy podpisania konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską.

dygmat dualizmu religijno-politycznego, ukształtowanego w europejskiej kulturze prawnej w opozycji do monizmu religijno-politycznego państw pogańskich, istniejących w starożytności w momencie pojawienia się chrześcijaństwa; zaś w epoce współczesnej – w opozycji do monizmu ideologiczno-politycznego, opartego na ideologii komunistycznej bądź skrajnie liberalnej¹.

Paradygmat ten ukształtował się w procesie percepcji nakazu Chrystusa: „Oddajcie cesarzowi to, co jest cesarskie, a Bogu to, co jest boskie” (Mt 22, 17,21; Łk 20,25), udzielonego w odpowiedzi na pytanie faryzeusza: „Czy godzi się płacić podatek cesarzowi?” Znaczenie tej odpowiedzi wykracza daleko poza podstępne zamierzenia faryzeusza. W średniowieczu dokonano bowiem transformacji tego nakazu z płaszczyzny etycznej na polityczno-prawną. W oparciu o ten nakaz wyróżniono w społeczności chrześcijańskiej – zwanej „Sacrum Imperium Romanum” – dwa podmioty władzy, z których każdy jest w swoim porządku suwerenny: cesarz – suwerenem w porządku doczesnym, a papież – suwerenem w porządku duchowym. Dualizm ten był pojmowany w wymiarze wertykalnym. W celu rozwiązania konfliktów między cesarzem i papieżem (zwłaszcza w sporze o inwestyturę), poczynawszy od Konkordatu Wormackiego (1122 r.), powstała praktyka zawierania dwustronnych umów, zwanych konkordatami, których treścią była wymiana przywilejów i ustępstw między nimi. Natomiast w epoce współczesnej w warunkach demokracji nastąpiło rozszerzenie tego dualizmu na płaszczyznę horyzontalną. Nastąpiło wyróżnienie dwóch wspólnot odmiennego typu, istniejących w tym samym społeczeństwie globalnym: Kościoła – wspólnoty religijnej i państwa – wspólnoty politycznej. Nie można Kościoła utożsamiać z państwem. Kościół nie jest też „państwem w państwie”. Są to bowiem dwie wspólnoty odmiennego typu, istniejące w tym samym społeczeństwie globalnym, z których każda jest wyposażona w atrybut autonomii i niezależności w swoim zakresie, a do których – chociaż z innego tytułu – należą ci sami ludzie (jako wierni i obywatele). Nastąpiła też radykalna zmiana w pojmowaniu istotnej treści konkordatu. Przedmiotem konkordatów współczesnych nie jest wymiana przywilejów między dwoma suwerenami, ale są to gwarancje wolności należnej ludziom w życiu publicznym z racji przysługującej im godności

---

¹ J. KRUKOWSKI, *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2013, s. 10-36, 119-137.

osoby ludzkiej. Do istotnych elementów tego dualizmu należy także poszanowanie partnerstwa Stron.

2. Geneza Konkordatu polskiego z 1993 roku

Zazwyczaj konkordaty zawierane są w momentach przełomowych w dziejach Kościoła i narodu, względem którego Kościół pełni swoją misję. W takim właśnie momencie został zawarty Konkordat polski w 1925 r.² – po odzyskaniu przez Naród polski niepodległości po przeszło 100-letniej niewoli. Konkordat polski z 1993 r. zaś został zawarty w kontekście transformacji ustrojowych wiodących od totalitaryzmu komunistycznego – narzuconego po II wojnie światowej przez Związek Radziecki – do demokracji i po odzyskaniu przez Naród niepodległości; zaś w stosunkach między państwem a Kościołem nastąpiło przejście od monizmu ideologiczno-politycznego do dualizmu religijno-politycznego.

Po zerwaniu konkordatu z 1925 r. przez władze komunistyczne – uchwałą tzw. „Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej” z 14 września 1945 r. – w systemie prawa polskiego zaistniała dotkliwa luka, czyli pustka, którą władze wypełniały w drodze aktów stanowionych jednostronnie w celu radykalnego ograniczania wolności religijnej w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym³. W celu zahamowania tego procesu Episkopat Polski w 1952 r. podpisał „porozumienie” z Rządem komunistycznym – w literaturze prawniczej „oceniane jako «parakonkordat»”⁴. Prymas Polski abp Stefan Wyszyński sądził bowiem, że „porozumienie” to wyhamuje politykę wyniszczania Kościoła przez władze komunistyczne. Niestety, wkrótce po podpisaniu porozumienia władze te kontynuowały akty agresji wobec Kościoła. Taką taktykę władze kontynuowały również po podpisaniu tzw. „małego porozumienia” w 1956 r.

Jednakże polskie władze komunistyczne zdawały sobie sprawę z tego, że właściwym sposobem normalizacji stosunków między państwem a Kościołem Katolickim jest zawarcie konkordatu ze Stolicą Apostolską. Dla

---

² Dz. U. Nr 47, poz. 324.

³ J. KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, wyd. 4, Lexis Nexis, Warszawa 2008, s. 41-42.

⁴ TENŻE, *Porozumienia pomiędzy przedstawicielami Rządu i Episkopatu Polski z 1950 i 1956 r. Znaczenie i realizacja*, w: *Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Symposium Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26-28 października 2004)*, red. A. Mezglewski, P. Stanisz, M. Ordon, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 33-70.

tego w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku zainicjowały dialog ze Stolicą Apostolską. Nastąpiło nawiązanie prowizorycznych stosunków dyplomatycznych między Polską Ludową i Stolicą Apostolską przez powołanie dwóch zespołów roboczych, których zadaniem miało być przygotowanie konwencji między Stolicą Apostolską i Polską oraz wznowienie stałych stosunków dyplomatycznych. Niestety, każda z negocjujących Stron inaczej pojmowała normalizację. Władze komunistyczne sądziły, że normalizacja ma polegać na wyrażeniu przez Stolicą Apostolską zgody na narzucone ograniczenia wolności religijnej w Polsce. Przeszkodą do normalizacji było przywiązanie władzy komunistycznej do założeń marksistowsko-leninowskiego monizmu ideologicznego i zależność od Związku Radzieckiego. Mimo tych przeszkód negocjacje były kontynuowane. Jednakże przygotowany przez Komisję Wspólną – złożoną z przedstawicieli Stolicy Apostolskiej i Episkopatu Polski – oraz Rządu PRL projekt konwencji nie uzyskał aprobaty zarówno papieża Jana Pawła II, jak i władz państwowych. Jednak znaczna część tego projektu została włączona do ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, uchwalonej 17 maja 1989 r.⁵

Warunki do pełnej normalizacji stosunków między państwem a Kościołem zaistniały dopiero w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku w kontekście odzyskiwania przez Naród niepodległości i transformacji wiodących od totalitaryzmu do demokracji. Najpierw nastąpiło wznowienie stałych stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską i Polską. Do Warszawy przybył Nuncjusz Apostolski w osobie ks. abp. Józefa Kowalczyka, który podjął z Rządem RP negocjacje zakończone podpisaniem Konkordatu 28 lipca 1993 r.⁶ Niestety, partie postkomunistyczne, które w wyniku wyborów we wrześniu 1993 r. uzyskały większość, z przyczyn ideologicznych zablokowały w Sejmie wnioski w sprawie uchwalenia ustawy wyrażającej zgodę na ratyfikację Konkordatu – narzucając opi-

---

⁵ J. KOWALCZYK, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską 1993/1998. Układ między dwoma podmiotami prawa międzynarodowego na tle kształtowania się relacji pomiędzy Kościołem katolickim i Państwem polskim w okresie I i II Rzeczypospolitej, w warunkach totalitaryzmu i w III Rzeczypospolitej*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2013, s. 65-119; J. KRUKOWSKI, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Verba, Lublin 1999; TENŻE, *Realizacja Konkordatu w polskim porządku prawnym*, w: *Konkordat polski w 10 lat po ratyfikacji. Materiały z konferencji*, red. J. Wroceński, H. Pietrzak, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008, s. 87-129.

⁶ KOWALCZYK, *Konkordat*, s. 106-109.

nii publicznej błędne zarzuty, które nie miały podstaw w Konkordacie⁷. Dlatego ratyfikacja Konkordatu nastąpiła dopiero w 1998 r. – po następnych wyborach parlamentarnych (1997 r.), w wyniku których większość w Sejmie uzyskały partie o rodowodzie solidarnościowym.

II. Katalog spraw będących przedmiotem Konkordatu

Przejdźmy do syntetycznego ujęcia treści Konkordatu z 1993 r. ratyfikowanego w 1998 r.⁸ po uchwaleniu Konstytucji w 1997 r. Obejmuje on obszerną preambułę – wskazującą motywy zawarcia Konkordatu – i 29 artykułów zawierających treści normatywne.

1. W art. 1 Konkordatu układające się Strony proklamowały następującą zasadę: „Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Pastwo i Kościół katolicki są – każde w swej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego”.

Proklamacja powyższej zasady oznaczała powrót Polski do poszanowania zasady dualizmu religijno-politycznego, a tym samym zerwanie z polityką narzuconego przez władze komunistyczne monizmu ideologiczno-politycznego. Jednak wniosek w sprawie wyrażenia zgody parlamentu na ratyfikację Konkordatu napotkał na opór polityków postkomunistycznych, przywiązanych do zasady „oddzielenia Kościoła od państwa”, wpisanej do tzw. Małej Konstytucji, a interpretowanej według założeń monizmu ideologiczno-politycznego. Dlatego zasada wpisana do art. 1 Konkordatu dopiero po kilkuletniej debacie w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego znalazła potwierdzenie w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP uchwalonej 1 kwietnia z 1997 r., a tym samym otwarta została droga do ratyfikacji Konkordatu.

---

⁷ A. ZOLL, *Trudna droga do ratyfikacji Konkordatu*, w: *Konkordat 1993. Dar i zadanie dla Kościoła i Polski*, red. J. Dyduch, Wydawnictwo Św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej, Kraków 1998, s. 87-88; W. GÓRALSKI, *Konkordat polski 1993. Od podpisania do ratyfikacji*, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1998; P. BORECKI, *Konkordat polski z 1993 r. a konstytucja RP z 1997 r. – analiza krytyczna*, w: *Dziesięć lat polskiego konkordatu*, red. Cz. Janik, P. Borecki, Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 73-111.

⁸ Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

2. W art. 2 układające się Strony potwierdziły fakt istnienia między Stolicą Apostolską i Polską stosunków dyplomatycznych pierwszej klasy, reaktywowanych już wcześniej na podstawie wymiany not dyplomatycznych między Prezydentem RP i papieżem Janem Pawłem II.

3. W art. 3 Strona państwowa zagwarantowała „swobodę utrzymania stosunków i komunikacji w Kościele” w płaszczyźnie wertykalnej i horyzontalnej.

4. W art. 4 Strona państwowa zagwarantowała „uznanie” osobowości prawnej Kościoła i jego jednostek organizacyjnych. Uznanie to obejmuje: 1) uznanie osobowości prawnej Kościoła, które *implicite* wyraża poszanowanie osobowości publiczno-prawnej Kościoła Katolickiego w Polsce, jako instytucji niezależnej od Państwa; 2) i uznanie osobowości cywilnoprawnej poszczególnych jednostek organizacyjnych Kościoła, jakimi są diecezje, instytuty życia konsekrowanego, parafie, szkoły i stowarzyszenia katolickie oraz fundacje kościelne.

5. W art. 5 Strona państwowa zagwarantowała Kościołowi swobodne pełnienie swojej misji i jurysdykcji zgodnie z prawem kanonicznym.

6. W art. 6 ust. 1-3 Strona państwowa zagwarantowała Kościołowi wolność w dokonywaniu zmian w swej strukturze terytorialnej i personalnej. Stolica Apostolska zaś zagwarantowała: 1) poszanowanie integralności terytorialnej Państwa przy wprowadzaniu przez kompetentne władze kościelne zmian dotyczących granic diecezji terytorialnych; 2) mianowania biskupami Kościołów partykularnych w Polsce duchownych mających obywatelstwo polskie.

7. W art. 7 Strona państwowa zobowiązała się do poszanowania niezależności władzy kościelnej w zakresie mianowania biskupów diecezjalnych i innych tytulariuszy urzędów kościelnych. Jest to zobowiązanie Strony państwowej do poszanowania postulatu Soboru Watykańskiego II do nieingerencji w proces nominacji biskupów⁹. Stolica Apostolska zaś ze swej strony zobowiązała się, iż „W odpowiednim czasie poprzedzającym ogłoszenie nominacji biskupa diecezjalnego i biskupa koadiutora *cum iure successionis* poda jego nazwisko do poufnej wiadomości Rządu Rzeczy-

---

⁹ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de pastorali episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-696; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 236-258, nr 20.

pospolitej Polskiej. Dołożone zostaną starania, aby to powiadomienie nastąpiło możliwie wcześniej” (art. 7 ust. 4). Powiadomienie to nie daje jednak władzy państwowej podstawy do zgłaszania weta względem osoby nominata.

8. Strona państwowa zobowiązała się do poszanowania wolności Kościoła w zakresie sprawowania kultu publicznego „zgodnie z prawem kanonicznym” i z zachowaniem obowiązujących polskich przepisów dotyczących porządku i bezpieczeństwa publicznego (art. 8 ust. 2-3). Przy tym Strona państwowa zagwarantowała „nienaruszalność” miejsc kultu i cmentarzy. W gwarancji „nienaruszalności cmentarzy” przeciwnicy ratyfikacji Konkordatu błędnie dopatrywali się zakazu udzielania niekatolikom pochówku na cmentarzu katolickim.

9. Strona państwowa zagwarantowała poszanowanie niedziel i innych dni świątecznych (art. 9). Do Konkordatu wpisany jest katalog dni wolnych od pracy, obejmujący niedziele i 7 dni świątecznych, które były wpisane do ustawy z 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego (art. 7).

10. W art. 10 Strona państwowa wyraziła uznanie skutków cywilnych małżeństw kanonicznych, czyli zawartych według formy kanonicznej. Jest to istotna nowość Konkordatu w stosunku do wcześniejszego ustawodawstwa polskiego.

11. W art. 11 układające się Strony wyraziły wolę współdziałania na rzecz małżeństwa i rodziny; przy tym Stolica Apostolska potwierdziła zasadę nierozzerwalności małżeństwa chrześcijańskiego.

12. W art. 12 Strona państwowa zagwarantowała rodzicom nauczanie religii w szkołach i przedszkolach publicznych jako przedmiotu fakultatywnego. Jest to potwierdzenie zasad wpisanych do ustawy z 7 kwietnia 1991 r. o systemie oświaty¹⁰ i rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych¹¹. Zmiana dotyczy tylko rezygnacji przez Stronę państwową z kompetencji do zatwierdzania programu nauczania religii w szkołach publicznych.

---

¹⁰ Dz. U. z 2017 r., poz. 2198 z późn. zm.

¹¹ Dz. U. Nr 36, poz. 155 z późn. zm.

13. W art. 12 ust. 5 Strona państwowa zapewniła poszanowanie prawa Kościoła do katechizacji dorosłych, w szczególności młodzieży studiującej w szkołach wyższych.

14. Strona państwowa zagwarantowała poszanowanie prawa do spełniania praktyk religijnych na koloniach i obozach letnich dla dzieci i młodzieży (art. 13).

15. Strona państwowa zagwarantowała poszanowanie prawa Kościoła do prowadzenia istniejących katolickich placówek oświatowych i wychowawczych i do zakładania nowych (art. 14).

16. W art. 15 Strona państwowa zagwarantowała poszanowanie prawa Kościoła do prowadzenia istniejących i zakładania nowych własnych uniwersytetów i innych szkół wyższych oraz tworzenia wydziałów nauk kościelnych na uniwersytetach państwowych. Nowością w Konkordacie w stosunku do wcześniejszej ustawy jest zobowiązanie strony państwowej do subwencjonowania Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego bez wyłączenia kosztów inwestycji, oraz gwarancja podejmowania nowych zobowiązań w tej sprawie (art. 15 ust. 5).

17. Postanowienia dotyczące duszpasterstwa szczególnych grup społecznych, znajdujących się w publicznych zakładach zamkniętych (art. 16, 17, 18):

1° Strona państwowa zagwarantowała Kościołowi poszanowanie statusu prawnego Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego, reaktywowanego przez Stolicę Apostolską 21 stycznia 1991 r., w oparciu o ustawę z 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego (art. 25-28). Ordynariat ten funkcjonuje w dwóch porządkach prawnych. Jest to personalny Kościół partykularny, ustanowiony zgodnie z konstytucją Jana Pawła II *Spirituali militum curae* i własnym statutem nadanym przez Jana Pawła II 21 stycznia 1991 r.¹² – w porozumieniu z władzami RP – oraz zgodnie z aktami wykonawczymi Rządu RP¹³;

---

¹² AAS 83 (1991), s. 155-157.

¹³ Decyzja Nr 326/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 sierpnia 2006 r. w sprawie organizacyjnego usytuowania Ordynariatu Polowego w resorcie Obrony Narodowej oraz współpracy organów wojskowych z Ordynariatem Polowym, Dz. U. MON Nr 16, poz. 202.

2° w art. 17 Strona państwowa zagwarantowała poszanowanie prawa Kościoła do sprawowania opieki duszpasterskiej w zakładach penitencjarnych, wychowawczych, zakładach opieki zdrowotnej i społecznej.

18. W art. 18 układające się Strony zobowiązały biskupów polskich do zorganizowania duszpasterstwa mniejszości narodowościowych (art. 18). Jest to zobowiązanie nowe.

19. W art. 19 Strona państwowa zagwarantowała poszanowanie prawa Kościoła do zakładania organizacji kościelnych i prawa wiernych do zakładania stowarzyszeń „zgodnie z prawem kanonicznym i w celach określonych w tym prawie”. Nowość dotyczy respektowania „prawa kanonicznego”.

20. W art. 20 Strona państwowa zagwarantowała poszanowanie prawa Kościoła do środków społecznego przekazu myśli, które obejmuje: a) swobodne drukowanie, wydawanie i rozpowszechnianie wszelkich publikacji związanych z jego posłannictwem; b) posiadanie i używanie własnych środków społecznego przekazu na zasadach powszechnie obowiązujących; c) emitowanie programów w publicznej radiofonii i telewizji zgodnie z ustawą z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji¹⁴. Realizację tych gwarancji regulują porozumienia Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski z jednostkami publicznej radiofonii i telewizji.

21. Strona państwowa zagwarantowała poszanowanie prawa instytucji kościelnych do prowadzenia działalności o charakterze misyjnym i charytatywno-opiekuńczym oraz do tworzenia specjalnych struktur organizacyjnych (art. 21).

22. W art. 22 ust. 1 Strona państwowa zobowiązała się do zrównania działalności kościelnych osób prawnych, służącej celom humanitarnym, charytatywno-opiekuńczym, naukowym i oświatowo-wychowawczym z działalnością tego typu prowadzoną przez instytucje państwowe. Zrównanie to dotyczy: ulg podatkowych kościelnych osób prawnych oraz subwencji z budżetu państwa, tzn. z pieniędzy podatników, na działalność prowadzoną na rzecz całego społeczeństwa. Zasada ta nie jest nowością.

---

¹⁴ Tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r., poz. 1414 z późn. zm.; rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 2 czerwca 1993 r. w sprawie zawartości wniosku oraz szczegółowego trybu postępowania w sprawach udzielania i cofania koncesji na rozpowszechnianie programów radiofonicznych i telewizyjnych, Dz. U. Nr 52, poz. 244 z późn. zm.

23. Do art. 22 ust. 2-3 układające się Strony w sprawach dotyczących sytuacji finansowej instytucji kościelnych oraz utrzymania duchowieństwa uzgodniły wpisanie do Konkordatu dwóch klauzul:

1° klauzuli odsysającej do rozwiązań zawartych w ustawach obowiązujących w momencie podpisywania Konkordatu. Podstawowym źródłem w tym przedmiocie jest ustawa z 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego (art. 55-57) w wersji znowelizowanej 11 października 1991 r.¹⁵;

2° klauzuli zobowiązującej Strony do ustanowienia w tej sprawie specjalnej komisji (art. 22 ust. 3). Dlatego po „wejściu w życie” Konkordatu utworzono dwie Komisje Konkordatowe: Komisję kościelną powołaną przez Stolicę Apostolską i Komisję państwową powołaną przez Rząd RP¹⁶.

W stosowaniu art. 22 Konkordatu w 2011 r. powstał problem: czy Strona państwowa może jednostronnie zmieniać normy wpisane do ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, dotyczące: 1° Komisji Majątkowej istniejącej i funkcjonującej na podstawie ustawy z 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego (art. 60-61); 2° ustanowienia i funkcjonowania Funduszu Kościelnego, utworzonego na podstawie ustawy z 20 marca 1950 r. o przejęciu na rzecz państwa dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego¹⁷.

24. W art. 22 ust. 4 Strona państwowa zapewniła udzielanie wsparcia finansowego na konserwację i remontowanie zabytkowych obiektów sakralnych i budynków towarzyszących, oraz dzieł sztuki stanowiących dziedzictwo kultury, będących w posiadaniu instytucji kościelnych „w miarę możliwości”.

25. W art. 23 Strona państwowa zagwarantowała uznanie prawa kościelnych osób prawnych do nabywania, posiadania, użytkowania i zbywania mienia nieruchomości i ruchomego zgodnie z przepisami prawa polskiego.

---

¹⁵ Dz. U. z 1991 r. Nr 107, poz. 459.

¹⁶ W. ADAMCZEWSKI, *Kompetencje komisji konkordatowych w Polsce*, w: *Konkordat polski w 10 lat po ratyfikacji*, s. 177-179.

¹⁷ Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.

26. Strona państwowa potwierdziła poszanowanie prawa Kościoła do budowy, rozbudowy i konserwacji obiektów sakralnych i kościelnych oraz zakładania cmentarzy (art. 24).

27. W art. 25 układające się Strony zobowiązały się do opracowania zasad dotyczących udostępniania dóbr kultury narodowej, będących własnością lub pozostających we władaniu Kościoła. Stolica Apostolska zobowiązała biskupów diecezjalnych do współpracy z władzami państwowymi w celu ochrony obiektów dóbr kultury narodowej znajdujących się w obiektach kościelnych i sakralnych.

28. Strona państwowa potwierdziła prawo Kościoła do zakładania własnych fundacji na zasadach określonych w prawie polskim (art. 26).

III. Zasady stosowania Konkordatu w polskim porządku prawnym

W stosowaniu Konkordatu powstał problem, czy Strona państwowa może jednostronnie zmieniać normy wpisane do ustawy z 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego¹⁸ i innych ustaw uchwalonych przed ratyfikacją Konkordatu, które uzyskały potwierdzenie w Konkordacie? W odpowiedzi należy stwierdzić, że w tej kwestii obowiązują zasady interpretacyjne wpisane do art. 91 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, określające stosunek umów międzynarodowych do ustaw krajowych. Należy zatem stwierdzić, że Konkordat z chwilą ratyfikacji stał się częścią polskiego systemu prawa. Norma wpisana do Konkordatu ma być „bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy” (art. 91 ust. 1 Konstytucji RP). Konkordat jako „umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową” (art. 91 ust. 2).

Na podstawie analizy porównawczej Konkordatu z ustawami obowiązującymi w momencie ratyfikacji Konkordatu, należy stwierdzić, iż normy wpisane do Konkordatu w przeważającej mierze są ich potwierdzeniem, bądź – potwierdzeniem stanu zaistniałego na podstawie porozumienia między Stolicą Apostolską i najwyższymi organami Państwa polskiego w drodze wymiany not dyplomatycznych, gdy chodzi o wznowienie sto-

---

¹⁸ Dz. U. z 1998 r. Nr 117, poz. 757.

sunków dyplomatycznych za pośrednictwem przedstawicieli pierwszej klasy.

Zmiany w stosunku do norm obowiązujących w momencie ratyfikacji Konkordatu wprowadzone zostały tylko do niektórych artykułów Konkordatu. W szczególności do art. 12 ust. 2 wpisano dyspozycję, iż program nauczania religii i podręczniki opracowuje kompetentna władza kościelna i przesyła do wiadomości władzy państwowej, tzn. że uchylony został wymóg zatwierdzenia ich przez władze państwowe.

Istotne znaczenie Konkordatu tkwi w jego funkcji stabilizującej¹⁹, polegającej na tym, że w następstwie ratyfikacji Konkordatu ustawodawca polski bez porozumienia ze Stolicą Apostolską nie może wprowadzić do systemu prawa krajowego takich norm, które byłyby sprzeczne z normami wpisanymi do Konkordatu. Nie znaczy to, że system prawa polskiego jest zamknięty na nowe regulacje. Według klauzuli wpisanej do art. 27 układające się Strony mogą stanowić nowe rozwiązania na podstawie nowych porozumień zawieranych z poszanowaniem partnerstwa Stron, tzn. Stolicy Apostolskiej i przedstawicieli Państwa polskiego, bądź porozumień między Rządem RP i Konferencją Episkopatu Polski działającej na podstawie mandatu Stolicy Apostolskiej z zachowaniem odpowiedniej procedury. Strona państwowa nie może stanowić nowych rozwiązań dotyczących sytuacji Kościoła w Polsce, które byłyby sprzeczne z postanowieniami wpisanymi do Konkordatu. Normy wpisane do Konkordatu mają pierwszeństwo przed ustawami; przy tym winny być bezpośrednio stosowane, chyba że ich stosowanie jest uzależnione od wydania nowej ustawy (art. 91 ust. 1 Konstytucji RP). Taka konieczność wyraźnie przewidziana została w art. 10 Konkordatu, dotyczącym uznania skutków cywilnych małżeństw kanonicznych. W tym celu zastały wydane akty wykonawcze, a przede wszystkim ustawa z 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw²⁰.

---

¹⁹ J. KRUKOWSKI, *Stabilizacyjna rola Konkordatu z 1993 r. w stosunkach między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi*, w: *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. D. Walencik, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowości i Finansów, Katowice–Bielsko-Biała 2009, s. 143-156.

²⁰ Dz. U. Nr 117, poz. 757.

Zmiany w obowiązujących regulacjach mogą być wprowadzone tylko w drodze negocjacji między Układającymi się Stronami, zgodnie z dyspozycjami art. 22 ust. 2 i art. 27 Konkordatu.

Klauzule odsyłające do „prawa kanonicznego” zostały wpisane do sześciu artykułów: 1° art. 5 dotyczącego swobodnego pełnienia przez Kościół swojej misji zgodnie z prawem kanonicznym; 2° art. 7 ust. 1 – obsadzania urzędów kościelnych; 3° art. 8 ust. 2 – organizowania kultu publicznego; 4° art. 10 – dotyczącego formy zawarcia małżeństwa kanonicznego; 5° art. 14 ust. 1 – prawa do prowadzenia i zakładania własnych szkół; 6° art. 16 ust. 1 – opieki duszpasterskiej w ramach Ordynariatu Wojskowego.

W praktyce legislacyjnej zdarza się, że do nowego konkordatu wpisywane są „klauzule derogacyjne” – uchylające normy wpisane do wcześniejszego konkordatu, jeżeli nowy konkordat miał poprzednika. Konkordat polski z 1993 r. nie zawiera klauzuli derogacyjnej, uchylającej w całości lub w części konkordat wcześniejszy. Poprzedni Konkordat polski z 1925 r. wygasł bowiem przez ponad pięćdziesięcioletnie *desuetudo* (1939-1993).

Klauzula interpretacyjna zamieszczona w art. 28 Konkordatu stanowi, iż układające się Strony będą na drodze dyplomatycznej usuwać zachodzące między nimi różnice dotyczące stosowania przepisów konkordatu.

Konkordat polski nie zawiera klauzuli temporalnej – określającej czas obowiązywania. Oznacza to, że Konkordat został zawarty na czas nieoznaczony. Obowiązuje więc zgodnie z zasadą prawa międzynarodowego *pacta sunt servanda, rebus sic stantibus*. Oznacza to również, że w przyszłości Konkordat może być zmieniony w części lub w całości, ale tylko z zachowaniem procedury określonej w prawie międzynarodowym.

Do art. 22 ust. 2 Konkordatu układające się Strony *expressis verbis* wpisały dwa zobowiązania: 1° do przestrzegania „w sprawach finansowych i dóbr kościelnych oraz duchowieństwa obowiązującego ustawodawstwa polskiego”, czyli że jest to klauzula zobowiązująca Stronę państwową do przestrzegania w tych sprawach ustaw obowiązujących w momencie ratyfikacji Konkordatu; 2° do powołania specjalnej Komisji konkordatowej, która „zajmie się koniecznymi zmianami”, czyli że zmiany do uregulowań obowiązujących w momencie podpisania Konkordatu mogą być wprowadzone na podstawie nowego konkordatu, który zostanie wynegocjowany przez Komisję. W związku z powyższymi zobowiązaniami

Stron powstaje pytanie: Czy Strona państwowa może jednostronnie, tzn. bez formalnej umowy ze Stolicą Apostolską wprowadzić do ustawodawstwa zmiany dotyczące finansowania potrzeb Kościoła, wynikające ze zobowiązania wpisanego do art. 23 Konkordatu, a w szczególności – znieść Fundusz Kościelny?

Zwolennicy opinii kwestionującej uprawnienia Stolicy Apostolskiej w tym przedmiocie odwołują się do stanowiska sformułowanego przez premiera W. Cimoszewicza w „Deklaracji” z dnia 15 kwietnia 1997 r. w celu zapewnienia jasnej wykładni przepisów Konkordatu²¹, iż: „Konkordat uznaje określone ustawodawstwem polskim kompetencje organów państwowych do regulowania kwestii finansowych i podatkowych kościelnych osób prawnych i fizycznych. W tym celu strona państwowa zapozna się z opinią strony kościelnej w łonie odpowiedniej Komisji, o której mowa w artykule 22 ust. 2 i 3”. Według prof. M. Pietrzaka, deklaracja ta stanowi podstawę do wprowadzenia zmian do sytuacji finansowej Kościoła przez Stronę państwową jedynie po wysłuchaniu opinii Strony kościelnej²².

Należy jednak zauważyć, że powyższa opinia M. Pietrzaka jest bezpodstawna, ponieważ: 1) „Deklaracja” premiera Cimoszewicza nie ma żadnej mocy obowiązującej zarówno z punktu widzenia zasad polskiego prawa konstytucyjnego, jak i prawa międzynarodowego. Przede wszystkim nie podlega wątpliwości fakt, że Deklaracja ta – mimo że została opublikowana w „Monitorze Polskim” – absolutnie nie jest źródłem prawa powszechnie obowiązującego w polskim porządku prawnym. System źródeł prawa obowiązującego w Polsce jest wyraźnie określony w rozdziale III Konstytucji RP z 1997 r. Znamienne jest, że nie ma w nim wzmianki o deklaracji Rządu RP jako źródle prawa obowiązującego. Wydanie takiej deklaracji w celu zmiany znaczenia normy wpisanej do art. 22 dwustronnej umowy międzynarodowej, jaką jest Konkordat, jest przejawem patologii legislacyjnej. Jest to bowiem niezgodne z zasadą praworządności, zgodnie z którą decyzje organów władzy wykonawczej nie mogą być sprzeczne z zasadami zawartymi w Konstytucji RP; 2) fakt opublikowania tej deklaracji w „Monitorze Polskim” nie może być podstawą do przyjęcia opinii, że Strona państwowa może jednostronnie ustalać znaczenie normy

---

²¹ M. P. z 1998 r. Nr 4, poz. 51.

²² M. PIETRZAK, *Głos w dyskusji*, w: *Dziesięć lat polskiego konkordatu*, s. 133.

wpisanej do art. 22 Konkordatu jedynie po wysłuchaniu opinii Strony kościelnej. Deklaracja ta nie ma mocy wiążącej, ponieważ nie została ratyfikowana przez Prezydenta RP i Papieża, aby miała moc zobowiązującą układające się Strony.

W rzeczywistości Deklaracja ta wyraża tylko cele ideologiczno-polityczne, jakimi kierował się lewicowy Rząd RP w okresie, gdy blokował ratyfikację Konkordatu. Jakkolwiek premier Cimoszewicz w tej „Deklaracji” powołuje się na „porozumienie” ze Stolicą Apostolską, to jest to tylko jednostronne oświadczenie premiera, które nie jest „załącznikiem” do Konkordatu, podlegającym ratyfikacji razem z Konkordatem, a tym samym absolutnie nie spełnia wymogów dwustronnej umowy międzynarodowej. Należy zatem stwierdzić, że „Deklaracja” ta nie może stanowić podstawy do tego, aby Strona państwowa legalnie własną powagą ustalała znaczenie normy wpisanej do umowy międzynarodowej, jaką jest Konkordat, ani też narzucała Stronie kościelnej własną wykładnię zawartej w niej normy.

Zakończenie

Na zakończenie nasuwają się następujące wnioski:

1° ratyfikacja Konkordatu bezpośrednio przyczyniła się do stabilizacji w stosunkach między Państwem a Kościołem Katolickim na podstawie dwustronnej umowy międzynarodowej;

2° pośrednio przyczyniła się także do stabilizacji w stosunkach między Państwem a innymi związkami wyznaniowymi, mającymi uregulowaną sytuację prawną w Polsce. Zgodnie z konstytucyjną zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych (art. 25 ust. 1), ustawodawca polski został bowiem zobowiązany do rozszerzenia gwarancji wolnościowych, które na mocy Konkordatu przysługują Kościołowi Katolickiemu, na inne związki wyznaniowe przy użyciu układów parakonkordatowych, jakimi są ustawy indywidualne uchwalone na podstawie umów wynegocjowanych przez Rząd z ich kompetentnymi przedstawicielami²³. Dotychczas spośród

---

²³ Szerzej na ten temat: W. WYSOCZAŃSKI, *Wpływ konkordatu z 1993 r. na sytuację prawną kościołów i innych związków wyznaniowych*, w: *Konkordat polski w 10 lat po ratyfikacji*, s. 69-85; T. ZIELIŃSKI, *Konkordat a sytuacja prawna wyznań nierzymskokatolickich*, w: *Dziesięć lat polskiego konkordatu*, s. 51-60.

związków wyznaniowych mniejszościowych istniejących w Polsce 11 posiada ustawy indywidualne uchwalone w III Rzeczypospolitej. Ustawy te po wejściu w życie Konkordatu zostały znowelizowane w celu dostosowania do gwarancji wpisanych do Konkordatu. Nastąpiła nowelizacja także ustawy z 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, na mocy której gwarancje konkordatowe (z pewnymi wyjątkami) rozszerzone zostały na związki wyznaniowe posiadające status uregulowany przez wpis do rejestru przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Decyzja Nr 326/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 sierpnia 2006 r. w sprawie organizacyjnego usytuowania Ordynariatu Polowego w resorcie Obrony Narodowej oraz współpracy organów wojskowych z Ordynariatem Polowym, Dz. U. MON Nr 16, poz. 202.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.
- Rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 2 czerwca 1993 r. w sprawie zawartości wniosku oraz szczegółowego trybu postępowania w sprawach udzielania i cofania koncesji na rozpowszechnianie programów radiofonicznych i telewizyjnych, Dz. U. Nr 52, poz. 244 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz. U. Nr 36, poz. 155 z późn. zm.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum de pastoralis episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-696; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 236-258.
- Statuti dell'Ordinariato Militare o Castrense in Polonia, AAS 83 (1991), s. 155-157.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. z 2017 r., poz. 2198 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 11 października 1991 r. o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. Nr 107, poz. 459.
- Ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego, Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1925 r. o zatwierdzeniu układu ze Stolicą Apostolską, określającego stosunek Państwa do Kościoła Rzymsko-Katolickiego, Dz. U. Nr 47, poz. 324.
- Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa

do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 1998 r. Nr 117, poz. 757.

Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, Dz. U. z 2017 r., poz. 1414 z późn. zm.

Literatura

ADAMCZEWSKI WITOLD, Kompetencje komisji konkordatowych w Polsce, w: Konkordat polski w 10 lat po ratyfikacji. Materiały z konferencji, red. J. Wroceński, H. Pietrzak, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008, s. 177-192.

BORECKI PAWEŁ, Konkordat polski z 1993 r. a konstytucja RP z 1997 r. – analiza krytyczna, w: Dziesięć lat polskiego konkordatu, red. Cz. Janik, P. Borecki, Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 73-111.

GÓRALSKI WOJCIECH, Konkordat polski 1993. Od podpisania do ratyfikacji, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1998.

KOWALCZYK JÓZEF, Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską 1993/1998. Układ między dwoma podmiotami prawa międzynarodowego na tle kształtowania się relacji pomiędzy Kościołem katolickim i Państwem polskim w okresie I i II Rzeczypospolitej, w warunkach totalitaryzmu i w III Rzeczypospolitej, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2013.

KRUKOWSKI JÓZEF, Konkordat polski. Znaczenie i realizacja, Verba, Lublin 1999.

KRUKOWSKI JÓZEF, Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2013.

KRUKOWSKI JÓZEF, Polskie prawo wyznaniowe, wyd. 4, Lexis Nexis, Warszawa 2008.

KRUKOWSKI JÓZEF, Porozumienia pomiędzy przedstawicielami Rządu i Episkopatu Polski z 1950 i 1956 r. Znaczenie i realizacja, w: Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały II Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26-28 października 2004), red. A. Mezglewski, P. Stanisz, M. Ordon, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 33-70.

KRUKOWSKI JÓZEF, Realizacja Konkordatu w polskim porządku prawnym, w: Konkordat polski w 10 lat po ratyfikacji. Materiały z konferencji, red. J. Wroceński, H. Pietrzak, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008, s. 87-129.

KRUKOWSKI JÓZEF, Stabilizacyjna rola Konkordatu z 1993 r. w stosunkach między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi, w: Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty, red. D. Walencik, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowości i Finansów, Katowice–Bielsko-Biała 2009, s. 143-156.

Oświadczenie Rządowe z dnia 26 stycznia 1998 r. w sprawie Deklaracji Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 kwietnia 1997 r. w celu zapewnienia jasnej wykładni przepisów Konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisane w Warszawie w dniu 28 lipca 1993 r., M. P. z 1998 r. Nr 4, poz. 51.

- PIETRZAK MICHAŁ, Głos w dyskusji, w: Dziesięć lat polskiego konkordatu, red. Cz. Janik, P. Borecki, Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 133.
- WYSOCHAŃSKI WIKTOR, Wpływ konkordatu z 1993 r. na sytuację prawną kościołów i innych związków wyznaniowych, w: Konkordat polski w 10 lat po ratyfikacji. Materiały z konferencji, red. J. Wroceński, H. Pietrzak, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008, s. 69-85.
- ZIELIŃSKI TADEUSZ, Konkordat a sytuacja prawna wyznań nierzymskokatolickich, w: Dziesięć lat polskiego konkordatu, red. Cz. Janik, P. Borecki, Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009, s. 51-60.
- ZOLL ANDRZEJ, Trudna droga do ratyfikacji Konkordatu, w: Konkordat 1993. Dar i zadanie dla Kościoła i Polski, red. J. Dyduch, Wydawnictwo Św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej, Kraków 1998, s. 87-88.

Konkordat polski 1993/1998: geneza, przedmiot i stosowanie

Streszczenie

Artykuł zawiera trzy punkty.

W pierwszym punkcie omówiona została geneza konkordatu jako instytucji regulacji stosunków między Stolicą Apostolską a najwyższymi organami danego państwa w sprawach dotyczących sytuacji Kościoła na jego terytorium. Geneza ta obejmuje dwie warstwy. Pierwszą stanowią podstawy aksjologiczne zawarte w dualizmie religijno-politycznym, ukształtowanym na bazie nakazu Chrystusa „Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo”, a drugą jest potrzeba uregulowania stosunków w formie umowy międzynarodowej między Państwem a Kościołem Katolickim w Polsce w warunkach transformacji wiodących od totalitaryzmu komunistycznego do demokracji i odzyskania przez Naród niepodległości politycznej.

W drugim punkcie został przedstawiony katalog spraw, będących przedmiotem regulacji w 29 artykułach Konkordatu zawartego między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską w latach 1993-1998. Są to gwarancje poszanowania przez Państwo wolności religijnej w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym w życiu publicznym.

W trzecim punkcie zostały omówione zagadnienia dotyczące realizacji norm wpisanych do Konkordatu według zasad interpretacyjnych określonych w art. 91 Konstytucji RP z 1997 roku.

Słowa kluczowe: umowa międzynarodowa, Stolica Apostolska, Kościół Katolicki, Państwo polskie, gwarancje wolności religijnej, uznanie skutków cywilnych

---

The Polish Concordat 1993/1998: Genesis, Subject and Realization

Summary

The article contains three points.

The genesis of the concordat as an institution regulating the relations between the Holy See and the highest state organs in the matters concerning the situation of the Church on its territory was discussed in the first point. This genesis includes two layers. The first one, the axiological foundations contained in religious and political dualism, formed on the basis of Christ's command „Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo”, and the second one, the need to regulate the relations in the form of an international convention between the State and the Catholic Church in Poland under the conditions of the transformations leading from communist totalitarianism to democracy and regaining of political independence by the Nation.

The matters regulated in the 29 articles of the Concordat concluded between the Holy See and the Republic of Poland in the years 1993-1998 were presented in the second point. These are guarantees that the State respects religious freedom in the individual and institutional dimension in public life.

Issues concerning the realization of the norms included in the Concordat according to the principles of interpretation set out in Article 91 of the Constitution of the Republic in Poland of 1997 were discussed in the third point.

Translated by Anna Słowikowska

Key words: international convention, Holy See, Catholic Church, Polish State, guarantees of religious freedom, recognition of civil effects

Information about Author: REV. JÓZEF KRUKOWSKI, Professor – President of the Legal Commission of the Lublin Branch of the Polish Academy of Sciences, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: jkruk@kul.pl

